

Dr hab. Marcin Bukowski, prof. UJ

Instytut Psychologii Uniwersytetu Jagiellońskiego

Recenzja pracy doktorskiej mgr Błażeja Mrozińskiego pt.: „Dostępność własności obserwowalnych i nieobserwowalnych w myśleniu o sobie i innych” przygotowanej pod kierunkiem prof. dr hab. Jerzego Karyłowskiego.

Rozprawa doktorska Pana magistra Błażeja Mrozińskiego składa się z cyklu pięciu opublikowanych artykułów oraz autoreferatu. Publikacje są tematycznie powiązane, zaś zestaw czterech opisanych w nich badań w sposób systematyczny testuje główne hipotezy wynikające z przyjętych założeń teoretycznych. Prace zostały opublikowane w czasopismach z zakresu psychologii ogólnej oraz społecznej znajdujących się w bazie JCR (IF wszystkich publikacji powyżej 2), a także na liście A zawierającą punktację MEiN – *Psychological Reports, Memory, Frontiers in Psychology, Self and Identity*. Doktorant jest pierwszym autorem jednej z publikacji i drugim autorem w kolejnych czterech publikacjach, wszystkie prace zostały opublikowane razem z Promotorem. Autoreferat zawiera opis kontekstu teoretycznego dla badań, krótkie streszczenia głównych uzyskanych wyników oraz główne wnioski wypływające ze zrealizowanego projektu. W niniejszej recenzji odniosę się przede wszystkim do dwóch wymogów stawianych pracom doktorskim w ramach ustawy Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce z dnia 14 marca 2003 r., w szczególności do art. 13.1., który w opisuje wymóg zaprezentowania oryginalnego rozwiązania problemu naukowego w ramach pracy doktorskiej, a także wykazania przez kandydata ogólnej wiedzy teoretycznej w danej dyscyplinie naukowej oraz umiejętności samodzielnego prowadzenia pracy naukowej przez Kandydata.

Rozpoczynając od krótkiego podsumowania tematyki pracy doktorskiej, Pan mgr Błażej Mroziński podjął problematykę dostępności poznawczej treści dotyczących obrazu własnej osoby i innych osób. Autor dysertacji, bazując na koncepcjach teoretycznych wywodzących się z nurtu społecznego poznania i badań nad pamięcią autobiograficzną (Karyłowski, 1990; Kihlstrom i in., 2003), ujmuje obraz siebie i innych osób jako poznawcze reprezentacje obiektów w formie sieci skojarzeń i koncentruje się na dostępności poznawczej aspektów struktury Ja, które różnią się pod względem obserwowalności – tych prywatnych jak i publicznych (Banaji i Prentice, 1994; Craver i Scheier, 1981). Punktem wyjścia dla przeprowadzonych badań są wcześniejsze wyniki uzyskane przez Karyłowskiego i Ranieri (2006), pokazujące, że podczas myślenia o własnej osobie jest bardziej dostępna poznawczo wiedza dotycząca aspektów nieobserwowalnych (np. myśli, emocje) niż właściwości obserwowalnych (np. zachowanie, wygląd). Efekt odwrotny zaobserwowano przy myśleniu o innych osobach, szczególnie mało znanych. Doktorant rozwija ten wątek, koncentrując się w kolejnych badaniach na: 1) analizie dostępności poznawczej nieobserwowalnych i obserwowalnych treści wchodzących w skład obrazu własnej osoby i innych osób w kontekście oceny atrybutów typowych dla domeny prywatnej lub publicznej Ja (Mroziński i Karyłowski, 2011), 2) analizie dostępności poznawczej obserwowalnych i nieobserwowalnych charakterystyk w autobiograficznej pamięci odległej i bliskiej przeszłości (Karyłowski i Mroziński, 2017a), 3) na roli aktywizacji epizodycznej lub semantycznej pamięci autobiograficznej w kontekście dostępności cech obserwowalnych i nieobserwowalnych (Karyłowski i Mroziński, 2017b); oraz 4) na włączeniu do analiz dostępności cech dwóch szeroko zdefiniowanych ram czasowych – bliskiej i stosunkowo bardziej odległej perspektywy (Karyłowski i Mroziński, 2021). Ponadto, w artykule przeglądowym (Karyłowski i

Mroziński, 2018) Autorzy przedstawili analizę teoretyczną warunków, w których możliwe jest porównywanie reprezentacji Ja z reprezentacjami społecznymi innych osób.

Ujmując zbiorczo główne wyniki niniejszej pracy warto zwrócić uwagę na szereg implikacji, które rozwijają i wzbogacają naszą dotychczasową wiedzę na temat sposobów reprezentacji własnej osoby i innych osób. Między innymi, w pracy Autor wskazał na rolę niepowtarzalnych cech opisujących własną osobę, które są dostępne przede wszystkim w postaci prywatnych i nieobserwowalnych aspektów Ja, zaś cechy opisujące inne osoby dostępne są w aspektach publicznych i nieobserwowalnych. Autor wskazał również na rolę perspektywy czasowej w pamięci autobiograficznej, jako istotnego czynnika, który może wpłynąć na dostępność poznawczą obserwowalnych i nieobserwowalnych aspektów Ja. Ponadto Doktorant wykazał, że wpływ perspektywy czasowej (bliskiej lub dalszej) na dostępność różnych aspektów Ja dotyczy nie tylko specyficznych wspomnień danego zdarzenia (epizodycznych), lecz również ogólnych wspomnień (reprezentowanych w pamięci semantycznej). Autor wykazał również, że wpływ perspektywy czasowej jest specyficzny dla ocen dotyczących własnego Ja i jego aplikacja do innych obiektów społecznych może być ograniczona. Uzyskane wyniki stanowią zatem nowy i wartościowy wkład w istniejącą wiedzę na temat funkcjonowania reprezentacji poznawczych Ja i innych osób. Imponujące jest systematyczne podejście do tematyki, replikacje podstawowego efektu uzyskane w kolejnych badaniach poszerzane o kolejne istotne czynniki mające wpływ na dostępność poznawczą treści. Szczególnie interesujący jest wątek perspektywy czasowej, łączący metodologię poznania społecznego (dostępność poznawcza mierzona za pomocą czasów reakcji) z kontekstem teoretycznym charakterystycznym dla badań na pamięć autobiograficzną. Taka integracja dostarcza przykładowo bardzo użyteczny podział na „doświadczeniowe” i „behawioralne” aspekty reprezentacji Ja i innych osób. Nie ulega też

wątpliwości, że oprócz nowatorskości niniejsza praca spełnia również wymóg posiadania przez Doktoranta bogatej wiedzy teoretycznej z zakresu podejmowanej tematyki, czego dowodzić może chociażby tekst przeglądowy opublikowany w prestiżowym czasopiśmie *Self and Identity*, lecz także bardzo dobrze napisany autoreferat. Zabrakło w nim być może jedynie bardziej ambitnej próby integracji teoretycznej wyników, Autor pokazuje w sposób jasny jaki jest ich wkład w dotychczasową wiedzę, lecz nie podejmuje próby powiązania uzyskanych wyników w poszczególnych tekstach, wskazania ograniczeń obecnych badań i możliwych kierunków przyszłych badań. W odniesieniu do kwestii samodzielności przeprowadzonych badań, to niniejsza praca doktorska ma formę serii artykułów, więc naturalne jest, że większość z tych artykułów występuje we współautorstwie, szczególnie z Promotorem. Zastanawiające jest jednak, że Doktorant jest pierwszym autorem tylko jednego z pięciu tekstów. Bliższa analiza jego wkładu w poszczególne teksty pokazuje, że nawet w artykułach, w których nie jest pierwszym autorem jego wkład był znaczący pod względem kluczowych aspektów publikacji, takich jak konceptualizacja (tutaj znacznie niższy procent wkładu Doktoranta jedynie dla tekstu przeglądowego), implementacji i analizy wyników (dominujący wkład Doktoranta we wszystkich tekstach) oraz przygotowania manuskryptu (dominujący wkład Promotora w czterech artykułach, co zapewne zadecydowało o kolejności autorstwa). Nie mniej jednak, standard jednego opublikowanego tekstu w roli pierwszego autora został spełniony, a także wkład w pozostałe wydaje się na tyle znaczący, aby uznać samodzielność przeprowadzonej pracy naukowej jako wysoką. Warto zwrócić również uwagę na fakt, że Pan Błażej Mroziński ma bogaty dorobek publikacyjny we współpracy z innymi badaczami i badaczkami, który nie został wykazany jako element pracy doktorskiej, lecz zdecydowanie przemawia za wysoką jakością prowadzonych przez Doktoranta badań.

W dalszej części recenzji chciałbym się odnieść do kilku wątków poruszanych w pracy i poprosić Doktoranta o odniesienie się do nich w miarę możliwości. Po pierwsze, zainteresowała mnie natura efektu większej dostępności obserwowalnych treści Ja (publiczne Ja) w odległej, niż w bliskiej, perspektywie czasowej. Jaki jest możliwy mechanizm poznawczy tego efektu? Czy bardziej odległe wspomnienia są mniej szczegółowo pamiętane, są mniej wyraziste? Czy jakiś inny proces może tutaj mieć większe znaczenie? Ponadto, interesująca jest rola afektu we wspomnieniach bliższych i dalszych związanych z publicznym i prywatnym aspektem Ja. Czy jeśli nie byłby narzucany sposób myślenia o sobie w kategoriach uczuć lub zachowań, to osoby badane generowałyby więcej opisów odnoszących się do zachowań, niż do emocji dla odległych (vs bliższych) wspomnień? Czy to oznacza, że przeszłe wspomnienia dotyczące Ja są generalnie mniej emocjonalnie nasycone? Jeśli by tak było, to jak w takim razie wyjaśnić obecność silnie emocjonalnych wspomnień, które często zalegają w naszej pamięci przez lata? Zainteresowały mnie też konsekwencje zaobserwowanego efektu dla percepcji sprawczości (*agency*) siebie, ale także innych osób. Czy uzyskane przez Pana wyniki mogłyby wskazywać na to, że widzimy siebie w przeszłości jako osobę bardziej sprawczą (nie koniecznie efektywną, ale skoncentrowaną na działaniu) a w bliskiej przeszłości jako osobę relatywnie mniej sprawczą (bardziej skoncentrowaną na myśleniu i doświadczaniu)? Czy dla innych osób ta sprawczość byłaby ważniejsza w teraźniejszości i bliższej przeszłości? Jeśli tak, to jak można by było pogodzić tę interpretację z wynikami badań nad percepcją społeczną pokazującymi, iż istnieje preferencyjne przetwarzanie treści wspólnotowych nad sprawnościowymi (Abele i Bruckmuller, 2011)?

Interesująca jest także kwestia koncentracji na obserwowalnych cechach innych osób (działaniach) w kontekście społecznych konsekwencji istnienia takiej tendencji poznawczej. Szczególnie ciekawe wydaje się pytanie czy koncentracja na zachowaniach innych, a nie na

intencjach, emocjach itp., może prowadzić do zwiększonej infra- lub dehumanizacji, a także do obwiniania innych za negatywne efekty ich zachowań (bez uwzględniania motywów i lub emocji tych osób). Czy mógłby Pan wskazać na istnienie (lub brak) takich konsekwencji społecznych? Pytanie to dotyczy również pośrednio innych możliwych aplikacji uzyskanych wyników do interpretacji otaczającej nas rzeczywistości społecznej.

Podsumowując, materiał przedstawiony w ramach ocenianej pracy doktorskiej charakteryzuje bardzo wysoki poziom przygotowania konceptualnego, jak i empirycznego pracy doktorskiej. W skład rozprawy wchodzi pięć artykułów opublikowanych w prestiżowych czasopismach psychologicznych mających system recenzji typu *peer-review*, oceniając zatem niniejszą pracę nie sposób nie brać pod uwagę pozytywnej oceny opublikowanego materiału przez ekspertów w danej dziedzinie. W mojej recenzji odniosłem się głównie do formalnych wymogów oceny rozpraw doktorskich jako zbioru opublikowanych artykułów naukowych. Doktorant podjął się analizy nowego i istotnego problemu badawczego, uzyskał spójne i konkluzywne wyniki badań oraz wykazał się bardzo wysokimi kompetencjami w zakresie prowadzenia badań empirycznych, analizy, prezentacji i interpretacji wyników. W mojej ocenie przedłożona praca doktorska Pana magistra Błażeja Mrozińskiego spełnia ustawowe wymagania stawiane rozprawom doktorskim i wnioskuję o dopuszczenie Doktoranta do dalszych etapów przewodu doktorskiego.

Toronto, 17.06.2022

Marcin Bukowski

